

Dezső Kosztolányi

De gouden vlieger

Vertaald uit het Hongaars door Mari Alföldy

vangennep amsterdam

I

Het pistool ging met een knal af.

De jongen die achter de renner bij de kalklijn zat, hield de loop naar de hemel gericht en staaarde naar het rookwolkje dat niet meteen oploste in de ochtendlucht.

De andere scholier zette onmiddellijk het wedstrijdhorloge aan. Maar hij kon zich niet inhouden en riep ook nog: 'Af!'

Vili schoot al weg.

De start was perfect. Hij sprong weg als een panter, hij ging gelijkmatig, zonder schokken de hoogte in om even later op volle snelheid op de finish af te gaan.

De grasvelden schoten aan zijn ogen voorbij. Zijn spikes haalden hier en daar de grond open. Hij gooide zijn hoofd met het wapperende, zigeunerachtige haar in zijn nek, zijn gezicht vertrok tot een grimas van krampachtige inspanning. De aarde dreunde.

Toen hij halverwege was, schreeuwde de jongen die de stopwatch bediende hem nog een keer toe.

'Rennen!'

Met gesloten ogen denderde hij nu door, als in een roes. De rest van de weg leek hij in één seconde af te leggen. Met zijn armen geopend als vleugels vloog hij op de finish af en hij brak met zijn borst het roze lint dat door twee van zijn klasgenoten was gespannen.

De finishrechter zette de grote wijzer van het horloge vast, die kalmpjes zijn rondjes draaide op de plaat. Luidkeels schreeuwde hij de tijd, opdat de belangstellenden op het grasveld, de leden van de sportvereniging, het ook konden horen.

'Elf-acht.'

Vili hoorde het niet. Hij was nog een stukje doorgerend, huppelend, met hoog opgetrokken benen, zoals hij het bij de hardlooptkampioenen in Boedapest had gezien, en sloeg geen acht op de tijd, alsof die niets met hem te maken had. Pas later draaide hij zich om.

Vanaf een afstand vroeg hij: 'Hoeveel?'

De leerlingen bespraken het nieuwe record van Vili, die het jaar daarvoor in Boedapest de wisselbeker en het vaantje voor het gymnasium had behaald; hij had nog nooit zo gelopen.

Uit vijf of zes kelen klonk het antwoord: 'Elf-acht! Elf-acht!'

Vili liep naar hen toe. Zijn getraïne kuitspieren puilden lelijk uit, alsof ze verkrampd waren. Hij duwde een zakdoek tegen zijn mond.

Hij hijgde.

'Met maar twee keer ademhalen!'

Hij had maar twee keer ademgehaald op honderd meter.

'Goed gedaan, joh,' zeiden de deskundigen, 'heel goed gedaan', en hun ogen vertelden erbij hoe goed ze het vonden.

'Je moet alleen niet zo met je benen zwabberen.'

'Ja,' zei Vili, want hij wist dat dat zijn zwakke punt was.

Vili Liszner liep niet mooi. Als hij naar een mooie stijl streefde, verprutste hij altijd de wedstrijd. Hij deed het puur op spierkracht.

Een van zijn kameraden pakte een jas van de meidoornstruik en legde hem over zijn schouder.

'Doe maar aan,' zei hij, 'straks vat je nog kou. Het is nog fris. Het is ook wel genoeg geweest voor vandaag.'

Toch hurkte Vili weer neer om een sprint te trekken en liep de afstand nog een paar keer. Daarna liet hij de baan aan zijn twee vrienden, Packa en Bandi Huszár, die twaalf of dertien liepen en dus in feite als welwillende amateurs konden worden beschouwd.

Dit was het gebruikelijke werk in het voorjaar, de voorbereidende training waaraan veel leerlingen uit de achtste klas deelnamen. Ze droegen blauw-witte gymnastiekshirts en sportbroeken die hun knieën onbedekt lieten, maar hij was de enige met spikes, de anderen startten bovendien op commando of een klap in de handen, niet op een startschot. Dat kwam alleen hem toe.

Hij vroeg zijn pistool terug, haakte zijn arm in die van zijn vrienden en trok hen mee voor een kletspraatje. Nu pas viel op dat Vili, die afgelopen winter twintig was geworden, een kop groter was dan de anderen.

Om hem heen ademde het stadsbos met zijn titanische groene longen. Bij elke stap vertrapte hij lelietjes-van-dalen en wilde vergeet-me-nietjes, die zich melkblauw aftekenden op de lichtbruine aarde. Alle bomen en

struiken botten uit. De seringenvormden een dichte muur en verspreidden hun bittere adem over de omgeving.

In deze zuidelijke stad kwam de lente eerder dan elders. In april viel een hete regenbui die de boomstammen afspoelde en de aardkluiten rul maakte; in de mist steeg de damp van het vruchtbare leven op. Daarna liepen de spruiten uit, het zaaisel kwam op, uit de omhulling van de knoppen ontvouwdend zich in één nacht de bladeren als opgevouwen groene zakdoeken die plotseling worden opengeschud, zodat ze wapperen in de wind.

Met de twee andere kampioenen zette Vili koers naar een open plek verderop. In het wrange schemerlicht stonden espen strak als de zuilen van een kathedraal, en het geruis van hun gebladerte in de lichte wind klonk als een kerkorgel. Populieren zochten met hun bezemachtige takken de hemel af. Eiken bewogen als ernstige jaknikkers, het onophoudelijke druisen van een waterval nabootsend. De bovenbouwleerlingen leken hier net kleine kinderen.

‘Hoe laat zou het zijn?’ vroeg Vili.

Packa, de finishrechter, keek op het horloge waarop hij meestal alleen de secondewijzer in de gaten hield, en werd naar het hier en nu geroepen. ‘Zes.’

Vili liet zijn hoofd hangen. Hij moest denken aan dat daar in de verte, het gymnasium, en besefte dat na zes zeven volgde en daarna acht. Hij nam zijn horloge over van zijn vriend.

Het was geen gewoon uurwerk.

Buiten de drie wijzers die aan elk zakhorloge te vinden zijn, zaten er nog twee: een grote wijzer, die bij de start in beweging werd gezet, en een andere, een soort secondewijzer, die bij grotere afstanden apart de minuten opnam. Hij had het van zijn vader gekregen, de oude Kálmán Liszner, toen hij aan het eind van de zesde klas met de hakken over de sloot was overgegaan.

Maar wat hij er ook aan prutste, het was toch zes uur. Plotseling klonk er muziek. Ze hieven hun hoofd en keken in die richting. Vanaf de open plek hadden ze door het ondichte bos uitzicht op het zomerrestaurant. Een enkele zonnestraal drong tussen de takken door en trok gouden strepen over de hemel.

Voor het restaurant stond een zigeunerorkest een wals te spelen, die de geest aangenaam wiegde, als golvend water. De kampioenen, die elke

dag van vijf uur tot half acht 's ochtends aan het werk waren als in een werkplaats, wisten niet wat die muziek betekende.

Bandi Huszár zei op een gegeven moment: 'Eén mei.'

De zigeuners speelden blootshoofds, hun poëtische hoofd over hun viool gebogen. Hun nachtelijke, slanke gestalten, ingedroogd in de rook van koffiehuisen, maakten een vreemde indruk zo vroeg, in de heldere lucht, tussen de merels en de spechten. Ze verwelkomden de lente.

Een tuinman bracht bloempotten uit de kassen en zette de planten in het perk, hoewel er in andere jaren altijd gewacht werd tot de dag van Sint Urbanus, vanwege de vorst in mei. Maar dit jaar was het voorjaar zo warm als de zomer.

Rondom strekte Sárszeg zich plat als een pannenkoek over de zandvlakte uit.

Na zes uur verscheen in de verlaten straat langs het stadsbos een lange, bleke jongen, Tibor Csajkás.

Hij voegde zich niet bij de anderen maar bleef alleen heen en weer slenteren tussen de boerenhutten, waar overal geraniums voor de ramen stonden.

Hij droeg een lichtgrijs pak dat eerder bij een dandy dan bij een achtsteklasser paste. Zijn zijdeachtige dunne blond haar droeg hij met een scheiding in het midden. Hij had een hoed van konijnenbont in zijn hand. Zijn schoolboeken had hij thuis gelaten, alleen de benodigde bladzijden had hij eruit gescheurd en in zijn zak gestopt. Hij leek onzeker, alsof hij op iemand wachtte.

Niet veel later verscheen die iemand.

In de straat kwam Hilda Novák aangelopen, zoals ze altijd liep, niet gehaast, haar hoofd gebogen, met verholen schuld bewustzijn.

Ze was vroeg opgestaan om stiekem weg te glippen van haar vader, die pas later wakker zou worden in zijn kamer.

Toen ze bij de jongen was, ging ze op twee passen afstand naast hem lopen, elk moment klaar om zich om te draaien en de andere kant op te lopen alsof ze elkaar net waren tegengekomen, mocht er een bekende naderen. Ze hield een muziekboek van Schumann in haar hand.

Hilda keek voortdurend om zich heen.

'Wat is er?' vroeg Tibor.

'Het is druk.'

Hun rendez-vous werd inderdaad verstoord door het meifeest.

Ze liepen een andere, kronkelige straat in. Daar kwam Tibor dichterbij en raakte haar hand aan.

Ze liet het toe.

Haar breedgerande Florentijnse hoed wierp een schaduw over haar gezicht, dat toch al donker leek door haar kastanjekleurige haar en diepe ogen. Ze droeg een meisjesachtige batisten jurk en hoge zwarte schoenen, waarvan de hakken enigszins versleten waren. Ze glimlachte niet. Ze was ernstig, heel ernstig.

Tibor keek naar de golflijn van haar forse mond. Hij keek er zo intens naar alsof het meisje iets zei, terwijl ze zweeg. Ook hij stamelde alleen af en toe: 'Liefste', alsof hij geen ander woord kende.

Hilda liet de woorden van de jongen op haar gezicht neerdalen alsof het regendruppels waren.

Verder zeiden ze niets. Ze hadden elkaar al lang niets meer te vertellen. Als iemand hen zo samen zag lopen, met de natuurlijke onverschilligheid van oude geliefden, zou hij versted staan.

Ze bespraken wat trivialiteiten, alleen positieve dingen. Tibor vroeg, zoals altijd: 'Is er iets aan de hand?'

'Nee.'

'Slaapt hij nog?'

'Ja, natuurlijk.'

'Er komt iemand aan,' zei de jongen.

'Ga gauw aan de andere kant lopen,' zei het meisje.

Tibor ging aan de andere kant lopen en kwam weer terug. Ze werden steeds gestoord.

Er reden boerenkarren voorbij, de paarden versierd met papieren bloemen, de zweepen met linten getooid. Er stroomden dagjesmensen naar het stadsbos die het officiële feest van de lente hier met het hele gezin kwamen vieren. Mannen en vrouwen met kinderen aan de hand. In de verte klonk al het koperen geschal van het fanfarekorps van de brandweer; de trompetten en cimbalen verzorgden de reveille.

Hilda viel nerveus uit.

'Walgelijk.'

'Wat?'

'Die daar', en ze wees naar een gezelschap in de verte dat met bloemen over straat liep.

Ze moesten weer een omweg maken. Achter het gerechtsgebouw fluisterde Hilda hem aarzelend toe: 'Ik moet je spreken.'

'Waarover?'

'Het kan niet hier.'

'Is het belangrijk?'

'Ja, heel belangrijk.'

'Is het ernstig?'

'Ja, heel ernstig.'

Tibor probeerde op haar in te praten. Hilda schudde nee, vastberaden. 'Vanmiddag. Om drie uur. Bij tante Flóri.'

Ze nam meteen afscheid, maar Tibor liep achter haar aan, hij kon haar niet loslaten. Hij volgde haar door de straten, die steeds drukker werden, tot de kruidenierszaak van Kálmán Liszner.

Daar bleven ze staan.

Voor de winkel stond een populier, die ze niet eerder hadden gezien, hij moest die nacht zijn ingegraven want er lagen nog een paar granietblokken van de bestrating en een paar scheppen aarde: de meiboom, die de oude kruidenier hier had neergezet om de stad te verrassen.

Met open mond staarden ze allebei naar boven.

Aan de takken bungelden mooie doeken, appels, sinaasappels, vijgenkransen, en bovenin tien flessen champagne waar de zon doorheen scheen, zodat ze zelfs parels en schuim meenden te zien. Ernaast hingen in fraaie smalle flessen groene, blauwe en paarse likeuren.

Hij leek een beetje op een kerstboom, maar was, God mag weten waarom, toverachtiger en interessanter. Die heidense boom bloeide niet in een verwarmde kamer tussen spiegels, maar bood de geschenken van het leven aan iedereen op straat, in het openbaar. Aan een van de lagere takken hing een in watten gehulde pop, vadertje Winter, bringer van alle ziekte en verderf, die nu met de komst van mei plechtig was opgehangen.

Ze stonden nog even onder de meiboom. Er verscheen een onderofficier, die Hilda kende van gezicht. Ze zei tegen de jongen: 'Ga nu maar terug naar het bos.'

'Waarom?'

'Dat ze je daar zien. Ga nu maar...'

Zonder een handdruk of een groet liet ze hem achter.

Tibor ging weer terug naar het stadsbos. De fanfare, die onderweg

was in dezelfde richting, kwam achter hem aan. Hij liep met de band op, verdrietig en opgewonden, voortstappend op de maat van de muziek.

Daar was de orde al ver te zoeken.

Er kwamen uitzinnige dagjesmensen, die in horden op de siringen afstormden en de struiken in een oogwenk kaalplukten. Kinderen klommen in de bomen om vogelnesten te roven. Bosjes kwebbelden in mensentaal, bomen dachten met mensenverstand en ook in de stenen klopte een mensenhart. Alles was één grote pulsatie van mensen die hun verlangens meebrachten. Het bos gonsde. Het werd van alles beroofd, bestolen, geplunderd. De bloemen vertrappt, de bedauwde takken afgebroken door ruziënde mensen, de kruidenlucht ingeademd. Oude vrouwtjes roken aan de hyacinten alsof ze er onmiddellijk hun schoonheid door terugkregen.

Aan de nog slaperige hemel werd intussen de zon wakker. Hij overgoot het landschap met een triomfantelijke vuurgolf, schoot zijn stralen als pijlen door het gebladerte, het licht maakte plassen geel en verwarmde het bloed, kietelde de boezems, deed de kelen wellustig jeuken en bracht alles tot een uitbarsting van levenslust, waar opstandigheid en uitdaging deel van uitmaakten, levenslust en doodsverlangen.

Bij dit alles voegde zich de fanfare, die er opeens was, de trompetten werden geheven, ze schitterden in de lente en het licht speelde trompet.

De meesten gingen zitten aan de wit gedekte tafels die onder de bomen werden opgesteld. De obers vlogen met hun servetten als vleugels als meeuwen heen en weer in de storm van de mensenmassa, met vijftien borden en vijftien bierpullen om de gulzige magen van eten en drinken te voorzien. De mensen zaten allemaal te schranzen, als een leger dat zijn kampement heeft opgeslagen, en aten broodjes en worst, sloegen het seizoensbier naar binnen of dronken melk uit een glas alsof het de moederborst was. Meisjes zaten er samen met jongens, de meisjes met herenhoeden op, de jongens onder een parasol.

Een jonge vrouw hield haar bos boterbloemen omhoog, haar haar hing los. Het geklets vermengde zich met het gekwetter van de zwaluwen. Vlinders en kevers vlogen met een tik tegen de mensen aan. De confetti viel op hun bord en vloog in hun neus en mond, lachend spuugden ze de snippers uit op de grond.

Tibor haastte zich om dit tumult achter zich te laten en begaf zich

naar het laantje waar de leerlingen van de achtste klas zich verzamelden.

Vili lag nu op de grond, in de schaduw van een boom. Hij keek minachtend naar het laantje, waar vreemde figuren rondhingen die er anders nooit waren.

Ze spraken steeds meer over de leerstof. Dezső Ebeczky voerde het woord, de beste leerling van de achtste klas, aan wie ze allemaal een oprechte hekel hadden. Niet omdat hij goed kon leren. Dat was tenslotte mogelijk. Maar zo goed leren als hij, dat was weerzinwekkend.

Vili hoorde het aan. Hij maakte zijn nagels nat met spuug en kleurde ze met zijn inktpotlood.

Hij keek op naar Ebeczky en vroeg: 'Wat kom jij hier doen?'

'Ik ben zomaar gekomen, vriend,' zong Dezső Ebeczky, die het bos met zijn persoonlijke bezoek vereerde, en hij haalde zichtbaar diep adem. 'Ach, de natuur.'

Vili begreep het niet. Hier zag je gras, bomen en aarde en daar hoefde je niet over te zwijmelen.

Ze waren overigens geen van allen geïnteresseerd in de natuur, die één was met hen. Ze keken nog slechts naar binnen, in zichzelf, niet naar buiten zoals de ouderen.

Maar Dezső Ebeczky was gewoon hoge cijfers te halen met opstellen over de schoonheid van de natuur.

Daarom zei hij: 'Niets is prachtiger dan de natuur.'

'En de wiskunde dan?' plaagde Vili hem.

'Die is ook mooi, vriend. Alles is mooi. Op zijn plaats.'

Zijn verschijning was zo terneerdrukkend, alsof er zich een leraar in hun midden had begeven, die alle verschrikkingen van het gymnasium met zich meebracht.

Vili liet zijn blik over de boeken van Dezső Ebeczky glijden, die hij elke week kافتte met vers zijdepapier, over zijn naar dikheid neigende gezicht, een figuur van een andere planeet, die gelukkig was binnen de beknotting van de school, met zijn logaritmeboek, geschiedvorsing en Griekse grammatica, en hij vertrok zijn mond.

Dezső Ebeczky zei: 'We kunnen beter gaan.'

Vili begon zich aan te kleden. Zijn spullen lagen op een bank. Hij trok langzaam zijn broek aan, die lang en breed was, en deed over zijn gymnastiekshirt zijn jasje aan, dat zo kort en krap was dat zijn polsen

eruit staken. Hij schopte zijn geliefde spikes uit en trok de vormeloze rijgschoenen met dikke zolen aan. Hij was er lang mee bezig.

Hij zette zijn sportpet op zijn hoofd, want die wilde hij nooit missen. Een hoed droeg hij nooit.

Samen vertrokken ze.

Antal Novák, de klassenleraar van de achtste klas, docent wis-en natuurkunde, vertrok op hetzelfde moment naar school. Hij zette snelle, krachtige, energieke stappen. Op een straathoek voegden zich twee collega's bij hem, een oude en een jonge. Vanaf daar liepen de drie leraren in een rechte lijn, net als scholieren, zo dicht bij elkaar dat ze elkaars hand vast hadden kunnen houden.

Ze waren verdiept in hun lerarenzorgen op die mooie ochtend.

Dr. Antal Novák, die in het midden liep, tikte met zijn stok ritmisch op het asfalt. Hij genoot van het voorjaar. Niet zoals de leerlingen, want hij had al veel lentes gezien, tot dusver vierenveertig. Hij wist dat die aangename frisheid veroorzaakt werd door de atmosferische omstandigheden en het gebladerte. Maar ondanks die rijke ervaring werd zijn humeur beter door het slapen, de koffie en de ochtendlucht.

'Het is warm,' hijgde de oude Tálás, docent geschiedenis, en hij bleef even staan om uit te blazen.

'Ja,' zei Novák. 'Zo is het weer bij ons. Grillig als altijd. Wij hebben geen lente: na de winter komt altijd meteen de hitte.'

'Alleen de herfst is mooi hier,' beaamde Tálás. 'De lange, gelijkmatige herfst. De Hongaarse herfst.'

'En zelfs die niet altijd,' antwoordde Novák.

Hij depte zijn voorhoofd. De zon scheen op zijn achterhoofd en brandde op zijn lakense pak. Hij knoopte zijn jas open en nam ook zijn strohoed van zijn gewelfde hoofd, bedekt door schaars dun blond haar.

'Wispelturig, onvoorspelbaar weer,' vervolgde Antal Novák. 'We hebben geen zee. Dat is het probleem, we hebben geen zee die het klimaat evenwichtig maakt. Dat wil zeggen, dit is onze zee' – en hij wierp een blik op de zanderige bodem. 'Deze zandheuvel hier, waar we nu lopen, was ooit zeebodem. Zandzee.'

De jonge man, die een zwarte bril droeg, Ferenc Fóris, leraar Grieks en Latijn, lette niet op hem en probeerde zijn pas ook niet op de andere

twee af te stemmen. Hij liep een el-lengte voor hen uit om zeker niet te laat te komen.

Novák bleef bij zijn oude collega, die al negenendertig jaar in dienst was en last had van longemfyseem. Novák vertraagde zijn pas en hield hem bij zijn arm om hem te steunen.

Ineens stond hij stil.

‘Kijk toch,’ zei hij verrast, terwijl hij zijn lichtbruine ogen op de hemel richtte. ‘Een vlieger.’

Met zijn stok wees hij naar een punt.

‘Een gouden draak,’ voegde hij eraan toe.

Zijn collega’s volgden zijn stok met hun blik.

Fóris fronste zijn voorhoofd.

‘Een papieren vlieger,’ stelde hij smalend vast.

Ergens in de verte, ongeveer ter hoogte van het stadsbos, wapperde boven de bomen een flinke, prachtige vlieger in de vorm van een draak, die door nog onzichtbare gymnasiasten langzaam werd voortgetrokken aan een lang koord.

‘Lang geen vlieger meer gezien,’ zei Antal Novák en hij bleef ernaar staren.

Fóris vroeg verstrooid aan Novák: ‘Waar wordt zo’n ding eigenlijk van gemaakt?’

‘Van spaanhout.’

‘Ik heb er nog nooit een gemaakt.’

‘Het is eenvoudig,’ antwoordde Novák, die ook buiten school graag dingen uitlegde, in het bijzonder natuurwetenschappelijke vraagstukken, door in een paar zinnen de abstracte theorieën aanschouwelijk te maken. ‘Met dun touw span je het spaanhout strak als een boog, in een halfronde vorm, zo’, en hij tekende het meteen met zijn stok in het stof. ‘Dit is het geraamte. Je pakt een rietstengel en legt hem in het midden, hier, zo, om het geraamte steviger te maken, en je bindt hem op deze twee punten stevig aan het spaanhout vast. Dit is de ruggengraat. Hier is het zadel, daar maak je de toom aan vast, die belangrijk is voor het evenwicht: hij zorgt dat de vlieger niet gaat trillen. Als dit allemaal klaar is, hoef je hem alleen nog maar met katoen te beplakken.’

‘Maar deze is van papier.’

‘Dat kan ook, dat maakt niet uit.’

‘Hij heeft de vorm van een hart,’ zei Tálás.

‘Ja,’ zei Novák. ‘Daarom kan hij zo goed vliegen. Vogels vliegen op grond van hetzelfde principe.’

‘Ach...’ verzuchtte de oude Tálás, ‘al die vliegers die ik heb opgelaten bij het stadsbos...’

Ze spraken over zulke beuzelarijen en zonder dat ze het zelf in de gaten hadden, glimlachten ze erbij.

Fóris niet. Hij was geboeid door de vlieger, de draak, en voor zijn geestesoog verschenen gevleugelde slangen en gifblazende monsters die de dood brengen. In zijn hoofd dwarrelden flarden mythologie.

De vlieger vervolgde zijn weg hoog in de lucht. Maar de leerlingen naderden de school niet langs de kortste weg, ze maakten een omweg door zijstraatjes, zodat ze nu achter de drie leraren waren. Die moesten zich omdraaien.

De vlieger bleef op een punt stilstaan.

Tálás draaide zich naar Novák.

‘Hij staat net boven jouw huis, Antal,’ merkte hij op.

‘Inderdaad, zeg,’ zei Novák. ‘Zo roerloos. Daar boven waait het kennelijk niet.’

‘Hoe hoog zou hij staan?’

‘Honderd meter,’ zei Novák, die uitstekende ogen had. ‘Meer dan honderd. Hondertwintig, minstens.’

Fóris, die zich eveneens omdraaide en de statig schommelende draak onderzocht, vroeg ongeduldig aan Novák: ‘Maar waarom glinstert hij zo?’

‘Hij is goud geverfd. En de zon schijnt erop. Daarom glinstert hij.’

‘Aan zulke onzin verspillen ze hun tijd,’ zei Fóris geërgerd. ‘Net nu, voor de examens.’

‘Als ze verder hun plicht doen, is het niet erg,’ antwoordde Novák toegeeflijk. ‘Dan leren ze die stof tenminste.’

‘Welke stof?’

‘Over de vlieger.’

‘Geef jij les over de vlieger?’

‘Ja, natuurlijk. In de achtste klas, als het over elektriciteit gaat. Ik wilde er zelf een voor hen maken, maar het is er niet meer van gekomen. Benjamin Franklin heeft ermee aangetoond dat de bliksem hetzelfde is als de elektriciteit waar de lampen op branden.’

‘De bliksem?’ vroeg Fóris ontsteld.

‘Ja,’ beaamde Novák. ‘De bliksem. Hij liet een vlieger op waar hij een naald op bevestigd had, die de elektriciteit in de atmosfeer verzamelde, en het henneptouw, dat vochtig was geworden – en dus van een slechte geleider een goede geleider was geworden – geleidde het omlaag. Er zou een kip zijn geëlektrocuteerd. Bovendien werd voor de ontdekking van de luchtballon zowel de windsnelheid als de temperatuur van de bovenste luchtlaag met vliegers gemeten. Het is dus een heel nuttig vermaak wat ze doen.’

‘Bij een of andere zeeslag hebben ze ook een vlieger opgelaten,’ zei Béla Tálás. ‘Maar ik weet niet meer welke.’

‘Zien jullie wel? Spel is een ernstige zaak,’ sloot Novák zijn verhaal af. ‘Het staat altijd symbool voor het leven. De kinderen worden erdoor ingevoerd in het leven. Ze kunnen alleen spelend leren.’

Fóris was het daar niet mee eens. Hij was ook niet bijzonder gesteld op deze collega. Net als iedereen zag hij Antal Novák, de trots van het lerarenkorps, als een geleerd man, maar hij vond hem een slechte opvoeder. Bij de beoordelingen en rapportvergaderingen hadden ze geregeld meningsverschillen. Heimelijk haatte hij hem.

De vlieger naderde. De draak werd steeds groter en schitterde steeds feller. Zijn vorm werd steeds voller, ook zijn lange staart van papierslinger werd zichtbaar, die de handige knapen eveneens goud hadden gekleurd. Hij schommelde in de wind. Naast de kop verschenen twee slierten van papier, twee gouden kwasten.

‘Wat zijn dat?’ informeerde Fóris bij Novák.

‘Dat zijn de oren van de draak, collega.’

‘Ik zie zijn gezicht niet.’

‘Een draak heeft geen gezicht.’

Er ging een rilling door Fóris heen. Novák gaf hem een por in zijn zij.

‘Wees maar niet bang, Feri, hij zal ons niet opeten. Het is geen echte draak.’

Ze lachten, hij en Tálás.

Fóris staarde naar de vlieger, want die was weer stil blijven hangen, bij de meiboom, vlak voor Kálmán Liszners kruidenierswinkel.

Vili's vader kwam ook de winkel uit om de zeldzame bezienswaardigheid te bewonderen. Met de handen in zijn zakken stond hij te rammelen met het kleingeld, muntjes van tien en twintig fillér. Het kleine, kwieke

mannetje, dat een puntige zilvergrijze baard had, droeg de jongelui een warm hart toe. Een paar dagen eerder had hij hun ook al dat touw gratis beschikbaar gesteld waaraan de vlieger vastzat.

Vili ging even de winkel binnen. Hoewel hij in de achtste klas zat, begroette hij zijn vader nog met een handkus en die streek hem even over de wang, alsof hij een klein jongetje was. Daar schaamde hij zich voor.

Hij liep naar de balie, waar kazen onder glazen stolpen en in zilverpapier verpakte repen chocolade uitgestald lagen naast een mand met citroenen; hij wenkte de winkelbediende, die ijverig bezig was het gebruikelijke ontbijt van de jonge heer klaar te maken: met het grote mes sneed hij drie broodjes doormidden, smeerde er boter op, belegde ze met salami en bekleedde ze met plakjes komkommer. Vili stopte er een in zijn brede mond.

Toen hij weer buiten kwam, stonden de kinderen te gillen. Ze hadden twee ballonnen opgelaten om de vliegerdraak te vangen, die volgens hen minstens tienduizend meter hoog zat, waar de lucht al ijl is en ballonvaarders een bloedneus krijgen.

Dienstmeisjes holden de straat op met baby's op hun arm. Ramen gingen open. Kleine winkelnechten, die achten van water op het droge asfalt spoten, keken omhoog. Alle hoofden richtten zich naar boven.

Maar de arglistige ballonnen vlogen niet de draak achterna, maar koersten in twee verschillende richtingen. Ze kwamen zo hoog dat ze bijna tegen de hemel botsten, ze dreigden de kristallen stolp van de lucht te breken.

Toen begonnen de jongens weer spektakel te maken. Ze renden de ballonnen om het hardst achterna, sprongen met omhooggestoken armen in de lucht en gooiden met hun pet om ze omlaag te halen. Dit geschreeuw bereikte de drie leraren. Fóris versnelde zijn pas.

'Ze komen te laat, zul je zien. De nietsnutten. Ze komen weer te laat.'

'Het is pas halfacht,' zei Novák geruststellend.

'Toch komen ze straks te laat. Ze komen altijd te laat.'

De vlieger werd nu sneller voortgetrokken. Hij vloog recht op het gymnasium af, dat met zijn groene metalen koepel grimmig afstak tegen de frisse ochtend.

'Daar komen ze al,' suste Novák zijn collega, want hij hoorde dat het mussengekwetter van de leerlingen aanzwol.

De vrolijke processie dook op in de brede straat die uitliep op de gevel van het gymnasium. De kinderen huppelden er schreeuwend omheen, het waren er minstens honderd; de vlieger, die met zijn drie meter brede gouden vleugels de lucht doorkliefde, schommelde heen en weer, want ze hadden hem lager getrokken, in de luchtlaag waar het waaide. Een witblond jongetje hield hem vast aan een oneindig lang koord. Maar ook de oudere jongens geneerden zich niet. Ze dansten eromheen en genoten er misschien nog meer van dan de kleintjes. Ze vermaakten zich door briefjes aan het touw te rijgen, die door de luchtstroom omhoog werden gebracht, bijna tot het lichaam van de draak. Ze stuurden hem post.

Die prachtige vlieger was echt een gebeurtenis.

Fóris werd nerveus.

‘Ze willen hem toch niet de school binnenbrengen?’ vroeg hij klagend aan Novák, en hij schrok zo van de gedachte dat hij vooruitsnelde.

Hij vouwde zijn handen op zijn rug en nam met zijn ogen, die door de zwarte bril nooit zichtbaar waren, de muitende menigte op om die tegen te houden.

‘Wat moet dat?’ riep hij met zijn scherpe, onaangename stem. ‘Wat moet dat?’

De scholieren deinsden niet terug, het kabaal hield aan. Het verstomde pas toen ze Antal Novák in het oog kregen. Hij schreeuwde niet, maar voor hem waren ze toch allemaal beducht.

Ineens werd het stil. Petten en hoeden gingen van de hoofden.

‘Wat is dit voor misbaar?’ schreeuwde Fóris, nu in z'n eentje, onder de bescherming van de stilte die hij aan zijn collega te danken had. ‘Schorem. En die grote slungels ook al. Stelletje onvolwassen ezels. De achtste klas. De achtste natuurlijk weer. U moest zich schamen.’

De kleintjes glipten een voor een naar binnen, terwijl ze diepe buigingen maakten. De oudere leerlingen groetten alleen.

‘Ga onmiddellijk naar het klaslokaal. De derde bel is al gegaan.’

‘Dat zegt hij altijd. Maar hij liegt weer eens, de eerste bel is pas gegaan.’

‘Van wie is de vlieger?’

Een jongen met rood haar meldde zich, hij was nauwelijks te zien tussen de anderen. Hij kon de vlieger niet bedwingen, hij werd alle kanten op getrokken, bijna vloog hij de lucht in.

‘Doe dat ding weg.’

Tibor Csajkás, die zich altijd gedienschtig toonde tegenover zijn leraren, klemde de witte seringtrak die hij uit het bos had meegenomen tussen zijn tanden en nam de wiebelende, schommelende vlieger van de derdeklasser over. Vili pakte hem snel uit zijn hand, trok hem voor de poort van het gymnasium en bond hem snel en behendig vast aan een boomstam, opdat ze hem na school mee naar huis konden nemen. De haspel met het koord gooide hij op de grond.

Een paar minuten later was de straat leeg. De leerlingen waren het gymnasium binnengegaan en bespraken daar wat ze die dag allemaal al hadden meegemaakt: ze hadden met een pistool geschoten in het stadsbos, zoute stangen en worstjes gegeten als ontbijt, zigeunermuziek en fanfare gehoord, met meisjes gesproken, zelfs een meiboom gezien, maar de vlieger, de gouden draak, die was het allermooist.

Antal Novák koesterde zich nog even in de zon voor de ingang van de school, en aangezien hij tussen acht en negen geen les had, stak hij een sterke virginia op. Hij rookte altijd sterke virginia's. Hij bekeek ook het wonder nog eens goed, dat zo van dichtbij nog groter leek, terwijl zijn aanglijnde lichaam als een leviathan kronkelde boven de koepel van het gymnasium, onmiddellijk boven het heilige kruis.

'Straks waait hij nog weg,' waarschuwde Béla Tálás.

Novák keek omhoog, knipperend door het zonlicht.

'Nee,' antwoordde hij. 'Nu is er helemaal geen wind meer. Het is volkomen windstil. En hij zit goed vastgebonden.' En hij voelde even aan de dikke knopen van het touw om de boomstam.

Toen de leerlingen komend uit die schitterende ochtend de hal van het oude, vervallen gymnasium betraden, werd het hun donker voor de ogen.

Ze zagen niets. Ze hadden het gevoel alsof ze opeens blind waren geworden, alsof het nog nacht was.

Bovendien hadden ze het ook koud.

Die gapende, brede hal, die zelfs in de warmste zomer koud was, wasemde nu een kelderlucht uit, en ook een bepaalde geur, die alom bekende schoolgeur die opstijgt uit schriften, sponzen, krijt, strooizand en verzuurde inkt, en die misselijk maakt met zijn stank.

Terwijl het nog schemerde voor hun ogen, begonnen ze langzaam de voorwerpen te onderscheiden: de wandklok voor de gymzaal en de glazen kast waarin gipsen afgietsels van Romeinse bigae en quadrigae te zien waren. Erboven stonden borstbeelden van de klassieken, die zij als hun persoonlijke vijanden beschouwden, de Griekse en Latijnse auteurs met hun groengrijze gezichten, alsof het kankerpatiënten waren.

Gergely, de schoolbediende, schudde met de bel, voor de tweede keer, de bel van kwart voor acht. Zijn wangen bloosden, anders dan die van de Griekse en Latijnse auteurs.

Even werd de discipline verstoord. Achter in de eindeloos lijkende gang van de begane grond zaten de jongens iets achterna. Ze gooiden er met boeken en pennen naar. Een rat was door het rioolrooster op de binnenplaats naar boven geglipt en het gymnasium binnengedrongen; hij holde langs de muur en hoewel hele schoolklassen zich bij de jagers aansloten, slaagde hij erin te ontkomen en verdween op de tweede verdieping onder de ijzeren deur van de zolder. Fóris probeerde met zijn beide vuisten tegen zijn borst gedrukt in looppas de ordeverstoorers in te halen. De kleintjes trok hij aan de haren bij hun slapen, de grote jongens bokste hij in hun zij.

Na de derde bel werd het stil in het gymnasium. De deuren van de klaslokalen gingen open, de leraren liepen naar binnen. Van verschil-

lende kanten klonk het: 'Heilige Geest, verhef onze harten tot U... tot U... om het schone en het edele te kunnen begrijpen... begrijpen...' De leerlingen raffelden hun dagelijkse gebed af, de leraren stonden op de verhoging voor de klas, met de handen gevouwen op hun borst en de ogen zedig neergeslagen. Ze sloegen een kruis, gingen zitten en vulden het klassenboek in. Een leerling stapte uit de voorste bank, boog zich naar het oor van de leraar en dicteerde de namen van de absentes, met een vertrouwelijkheid alsof hij een zoet geheim meedeelde dat alleen hen tweeën aanging. Er ontstond wat beweging, er werd in boeken gebladerd en de overhoringen begonnen. Ze zegden de les op over alles: over het bestaan van God, met duidelijke argumenten de noodzakelijkheid van de grootste Geest aantonend, over baron László Lisztius, over Duitse poëtica, over het gerundium en het gerundivum, de werkwoorden op -mi, de Pragmatische Sanctie, de geleedpotige insecten, de berekening van samengestelde interest en de oppervlaktespanning van vloeistoffen, en getuigden van een kennis die de grootste wetenschappers en genieën van de wereld niet bezaten. Maar de arme gymnasiasten wel.

Antal Novák zat in de lerarenkamer te genieten van zijn virgina, die uitstekend trok. Met zijn collega's die eveneens geen les hadden dat uur sprak hij over de leeftijdstoetslag. Toen zijn virginia op was, stond hij op en liep naar het natuurkundekabinet, dat vlak bij het lokaal van de achtste klas lag, aan het eind van de gang op de bovenverdieping.

De grote vleugeldeuren en de drie ramen van het lokaal van de achtste klas waren geopend om op aanwijzing van de klassenleraar te luchten voor het lesuur. Maar de docent die het lesuur moest geven zat nog steeds in de lerarenkamer te mijmeren, hoewel het al bijna halfnegen was. De klas zat in opperbeste stemming op hem te wachten. Niemand zat te leren. Vili sprong op de vensterbank om te kijken hoe het met de vlieger was, en aangezien hij hem daarvandaan niet kon zien, ging hij aan het dwarskozijn hangen om zijn buikspieren te tonen.

Hun goede stemming had verschillende redenen. Ten eerste hadden ze die middag vrij en bij de gedachte aan dat kleine beetje vrijheid raakten ze 's ochtends al in geestdrift. Ten tweede was dit de enige dag dat ze geen wiskunde en ook geen natuurkunde hadden, de twee vakken die zelfs de beste leerlingen het meeste vreesden, hoe ze het ook ontkenden. Ten derde: het eerste uur was geschiedenis, gegeven door de zielsgoede

Béla Tálás, die meestal een halfuur te laat kwam en dan al zo moe was dat hij niets erg vond en hun niets kwalijk nam.

Vanaf de eerste klas hadden ze alle geintjes al op hem uitgeprobeerd: zoemgeluiden maken met de pen, propjes schieten, hem in een plas water laten zitten, zijn pen met Arabische gom insmeren, de mouwen van zijn jas met touw dichtbinden, kikkers en muizen meenemen en tijdens zijn les loslaten. Later verfienden ze de grappen. Voordat hij binnenkwam, sloten ze alle luiken, zodat alles in donker was gehuld, of ze gingen allemaal op de grond zitten, zodat het lokaal leeg leek. Later werden de schoolgeintjes tot artistieke perfectie verheven. Ze draaiden hun ogen weg, zoals bij het trachoomonderzoek bij de schoolarts, en zaten met gevouwen armen te genieten van het feit dat zij de leraar niet konden zien maar hij hen wel. Hun laatste kunstje, dat ze in de achtste klas bedachten, was dat ze met hun gespierde dijen de lessenaars optilden en langzaam en voorzichtig naar voren schoven, een handbreed per minuut, met als gevolg dat de laatste minuten voor de bel de hele klas tegen de verhoging aan zat waar het bureau van de leraar op stond, terwijl de gepaste afstand tussen de leraarstafel en de scholierenbanken verdwenen was; en ze trokken zich pas met de trage beweging van een troep schildpadden terug als de oude docent hun dat een voor een verzocht. Ze waren eigenlijk al uitgekeken op die afgezaagde kwajongensstreken, maar nu spookten ze weer door hun hoofd: in hun door het leren afgematte lijf werden ze in herinnering geroepen door de hoop op bevrijding, en door de angst voor de laatste beproevingen laaiden ze bij wijze van galgenhumor pijnlijk op. Dus maakten ze kabaal. Kabaal wond hen op, kabaal was altijd interessant.

Ze maakten niet zomaar in het wilde weg kabaal, maar keurig in de maat. Vili sprong op de leraarsstoel en dirigeerde, fortissimo en pianissimo – zodat de muziek aanzwol of zachter werd. Hij was de oppasleerling. Antal Novák had dit kinderlijke instituut zelfs in de achtste klas laten voortbestaan, want hij wist dat schoolkinderen schoolkinderen bleven, en volgens zijn pedagogische principes gaf het op elkaar letten zelfvertrouwen. Maar dit merkwaardige tumult ging hem toch te ver. Hij bleef in de deuropening staan, op hetzelfde moment dat Vili van de stoel sprong, en zei, meer verdrietig dan boos: 'Is de Dag des Oordeels soms aangebroken? Wat gaan we nu beleven? U bent volwassen mensen...'

Hij wachtte even en knikte een paar keer.